
Theodor W. Adorno

MINIMA MORALIA

Reflektioner
fra det beskadigede liv

På dansk ved
Nina Lautrup-Larsen
og
Arno Victor Nielsen

Modtryk

19.

Ikke banke på. Teknificeringen gør foreløbig enhver gestus præcis og afstumpet og mennesket med. Den ribber dets bevægelser for al tøven, al omtanke, al dannelse. Den underkaster dem tingenes uforsonlige, så at sige historieløse krav. Således glemmer man næsten, hvordan en dør kan lukkes sagte, forsigtigt og dog fast. Bilernes og køleskabenes skal slås i, andre er tilbøjelige til at smække i af sig selv og dermed påtvinge de indtrædende den uvane ikke at se sig tilbage, ikke at værne om det hus, som åbner sig for dem. Man kan ikke yde den nye mennesketype retfærdighed uden at være sig bevidst, hvad der uophørligt helt ind i de hemmeligste innervationer overgår ham fra tingene i omverdenen. Hvad betyder det for subjektet, at der ikke findes palævinduer, som kan åbnes, men kun uhåndterlige skydevinduer, ingen sagte dørklinker med drejbare kuglehåndtag, ingen forhaver, ingen trappetrin ned til gaden, ingen mur om haven? Og hvilken bilist har ikke følt sig fristet alene af sin motors kræfter til at udrydde gadens skadedyr, fodgængere, børn og cyklister? I de bevægelser, som maskinerne forlanger af dem, der betjener dem, ligger allerede det voldelige, hamrende, stødvis uophørlige i de fascistiske mishandlinger. Erfaringens uddøen skyldes ikke mindst, at tingene under den rene funktionalitets lov antager en form, som indskrænker omgangen med dem til ren håndtering uden at tillade noget overskud, hverken i handlefrihed eller i tingens selvstændighed, der kan overleve som erfaringskerne, fordi den ikke bliver opslugt af handlingens øjeblik.

10.

Skilt-forenet. Ægteskabet, hvis forsmædelige parodi lever videre i en tid, der har trukket grunden væk under dets menneskelige berettigelse, tjener i dag mest som et trick til selvopholdelse: de to sammensvorne kan til enhver tid udadtil give hinanden skylden for alt det onde, de begår, mens de i virkeligheden eksisterer sammen i en dyster sump. Det eneste anstændige ville være et ægteskab, hvor begge havde deres eget uafhængige liv uden den fusion, som stammer fra det økonomisk påtvungne interessefællesskab, men hvor de til gengæld frivilligt påtog sig et gensidigt ansvar for hinanden. Ægteskabet som interessefællesskab betyder uvægerligt fornedrelse af interessenterne, og det er det perfide ved verdens indretning, at ingen, selv om han havde kendskab til den, kan unddrage sig en sådan fornedrelse. Man kunne derfor let forfalde til den tanke, at kun de, der er hævet over at forfølge deres interesser, d.v.s. de rige, har mulighed for ægteskab uden vanære. Men denne mulighed er rent formel, for det er netop hos disse privilegerede, forfølgelsen af egne interesser er blevet anden natur – ellers ville de ikke kunne beholde deres privilegium.

28.

Landskab. Manglen ved det amerikanske landskab er ikke så meget – som den romantiske illusion forestiller sig – fraværet af historiske erindringer, men snarere at ingen hånd har efterladt noget spor i det. Dette gælder ikke blot savnet af marker, de uryddede og ofte kratagtigt lavtvoksende skove, men fremfor alt vejene. De er altid uformidlet sprængt ind i landskabet, og jo bredere og jævner det er lykkedes dem at blive, desto mere relationsløst og brutalt skærer deres glitrende bane sig gennem de alt for vildtvoksende omgivelser. De har intet udtryk. Ligesom de ikke kender sporene af fødder eller cykler, ingen blød fodsti langs vejkanten som overgang til vegetationen, ingen sidevej ned til dalen, således må de undvære det milde, beroligende, ukantede ved ting, som hænder eller deres umiddelbare værktøj har præget. Det er som om ingen har strøget landskabet over håret. Det er utrøstet og utrøsteligt. Og det bliver opfattet på den måde. For hvad det hastende blik blot har set gennem bilruden, kan det ikke bevare, og det forsvinder lige så sporløst som sporene på vejen.

66.

Mélange. Det velkendte argument for tolerance, at alle mennesker, alle racer er lige, er en boomerang. Det udsætter sig selv for simpel gendrivelse gennem sanserne, og selv de mest tvingende antropologiske beviser for, at jøderne ikke er nogen race, vil i tilfælde af pogromer næppe ændre noget ved, at de totalitære er ret sikre på, hvem de vil ombringe og hvem ikke. Hvis man i stedet ville kræve lighed for alt, hvad der bærer menneskeligt ansigt, som et ideal i stedet for at fastslå den som en kendsgerning, så ville det ikke hjælpe meget. Den abstrakte utopi ville alt for let kunne forenes med samfundets mest udspekulerede tendenser. At alle mennesker ligner hinanden er præcis, hvad der passer samfundet. Det betragter de faktiske eller indbildte forskelle som skændselsmærker, der vidner om, at man endnu ikke har bragt det vidt nok; at et eller andet endnu er udenfor maskineriet, ikke helt er bestemt af totaliteten. Koncentrationslejrenes teknik går ud på, at fangerne skal blive som deres vogtere, de myrdede til mordere. Raceforskellen bliver hævet til det absolutte, for at man kan afskaffe den absolut, omend måske på den måde at intet forskelligt mere overlever. Et emanciperet samfund vil ikke være nogen enhedsstat, men virkeliggørelsen af det almene i forsoningen af forskellene. En politik, der endnu tager dette alvorligt, skulle derfor ikke engang propagere menneskenes abstrakte lighed som idé. Den skulle istedet pege på nutidens slette lighed, på identiteten mellem film- og våbeninteresser, og tænke sig den bedre tilstand som én, hvor man uden angst kan være forskellige. Hvis man forsikrer den sorte om, at han er nøjagtig som den hvide, mens han dog ikke er det, så gør man ham i det skjulte endnu engang uret. Man ydmyger ham venligt ved at bruge en målestok, som han under systemets tryk nødvendigvis ikke kan leve op til, og som det desuden ville være en tvivlsom gevinst at opfylde. Fortalerne for den unitariske tolerance er da også altid tilbøjelige til at vende sig intolerant mod enhver gruppe, der ikke tilpasser sig: hårdnakket begejstring for de sorte går hånd i hånd med forargelse over jødernes uvaner. The melting pot var den utøjlede industrikapitalismes opfindelse. Tanken om at ende i den fremmaner martyrdøden, ikke demokratiet.

35.

Tilbage til kulturen²⁹. Påstanden om, at Hitler har ødelagt den tyske kultur, er intet andet end et reklametrick fra dem, der vil genopbygge den fra deres telefonborde. Hvad Hitler har udryddet af kunst og tænkning, førte længe i forvejen en afsondret og apokryf tilværelse, hvis sidste smuthuller blev udrenset af fascismen. Den, der ikke ville være med, måtte allerede årevis før det tredje riges udbrud leve i indre emigration: siden stabiliseringen af den tyske valuta, som tidsmæssigt falder sammen med slutningen af ekspressionismen, har netop den tyske kultur stabiliseret sig i de berlinske ugeblades ånd, som ikke stod meget tilbage for nazismens »Kraft durch Freude«, autostradaer og lækre udstillingsklassicisme. Den brede tyske kultur tørstede, netop hvor den var mest liberal, efter sin Hitler, og man gør såvel Mosses og Ullsteins³⁰ redaktører som reorganisatorerne af Frankfurter Zeitung uret, når man bebrejder dem deres medløberi. De har altid været sådan, og den mindste-modstandsvej som de brugte, når de fremstillede deres egne åndsprodukter, fortsatte direkte i en mindste-modstands-vej overfor det politiske herredømme, blandt hvis ideologiske metoder det at blive forstået af de dumme ifølge førerens egen udtalelse rangerede højest. Dette har ført til en skæbnesvanger forvirring. Hitler har udryddet kulturen, Hitler har fordrevet hr. NN, altså er hr. NN kulturen. Og det er han faktisk. Et blik på den litterære produktion fra de emigranter, som gennem disciplin og stram opdeling af indflydelsessfærer har præsteret at repræsentere tysk ånd, viser, hvad vi kan vente os af den lykkelige genopbygning: indførelsen af Broadway-metoder på Kurfürstendamm, som allerede i tyverne kun adskilte sig fra dem ved ringere midler, ikke ved bedre mål. Den, der vil kulturfascismen til livs, må begynde allerede ved Weimar, »Bomberne mod Monte Carlo« og presseballet, hvis han ikke vil ende med at opdage, at tvetydige figurer som Fallada³¹ sagde mere sandhed under Hitler, end de entydige berømtheder der havde held til at omplante deres prestige.

23.

Plurale tantum¹⁹. Hvis vi virkelig, som en nutidig teori hævder, lever i et gangstersamfund, så er dets mest pålidelige model netop det modsatte af kollektivet, nemlig individet som monade. Ved at forfølge den enkeltes absolut partikulære interesse kan man mest nøjagtigt studere kollektivets væsen i det falske samfund, og der mangler ikke meget i, at man må opfatte organisationen af indbyrdes divergerende drifter under det realitets-føjelige jeg som en fra begyndelsen internaliseret røverbande med leder, følgeskab, ceremoniel, troskabsed, forræderi, interessekonflikter, intriger og hele det øvrige tilbehør. Man behøver kun at iagttage en affekt, hvor individet energisk gør sig gældende overfor omverdenen, f.eks. raseriet. Den rasende viser sig altid som sin egen bandefører, når han giver sit ubevidste ordre om at slå til, og hans øjne lyser af tilfredsstillelse over at tale for de mange, som han selv er. Jo mere et menneske identificerer sig med sin egen aggression, des mere fuldkomment repræsenterer han samfundets undertrykkende princip. I den forstand måske mere end i nogen anden gælder den tese, at det mest individuelle er det mest almene.

Latin:
Kun i
flertal

4.

Den sidste klarhed. I en avisnekrolog over en forretningsmand stod der engang: »Hans vidtfavnende samvittighed kappedes med hans gode hjerte«. Den afsporing, de sørgende efterladte kom ud for i det til lejligheden reserverede, højtidelige sprog, den ufrivillige indrømmelse af, at den godhjertede afdøde havde været samvittighedsløs, ekspederer sørgetoget ad den korteste vej til sandhedens land. Når et menneske i en fremskreden alder bliver rost for, at han er specielt afklaret, må man antage, at hans liv fremviser én lang række skændselsgerninger. Han har vænnet sig af med at blive ophidset. Den rummelige samvittighed indretter sig som storsind, der tilgiver alt, fordi den kun alt for godt forstår det. Imellem ens egen skyld og de andres træder et quid pro quo, som bliver ophævet til gunst for den, der har klaret sig bedst. Efter sådan et langt liv kan man snart ikke mere finde ud af, hvem der har gjort hvad mod hvem. I den abstrakte forestilling om en universel uret forsvinder ethvert konkret ansvar. Slynglen opfører sig, som om uretten har ramt netop ham: »Hvis De vidste, unge mand, hvordan livet er.« De, der allerede midt i livet udmærker sig ved særlig godhed, er som regel dem, der trækker en forskudsveksel på en sådan afklarethed. Den, der ikke bliver vred, lever ikke afklaret, men er på en særlig blufærdig måde forhærdet og intolerant. Af mangel på egnede objekter kan han næsten kun give sin kærlighed udtryk gennem had til de uegnede, hvorved han ganske vist til gengæld kommer til at ligne dem, han hader. Men borgeren er tolerant. Hans kærlighed til menneskene som de er, udspringer af hadet mod det rigtige menneske.